

Selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä

Piispainkokouksen työryhmä
2016

Piispainkokoukselle

Piispainkokous päätti syyskuussa 2015 piispa Seppo Häkkisen tekemän aloitteen pohjalta perustaa työryhmän, jonka tuli laatia piispainkokoukselle 21.12.2016 mennessä selvitys jumalanpalvelusyhteisöjen merkityksestä, mahdollisuuksista ja ongelmista kirkossamme sekä tehdä esitys säädösmuutoksista tai antaa asiasta suosituksia seurakunnille. Työryhmään nimettiin piispa Simo Peura (pj.), kirkkoherra Kaisa Huhtala, kirkkohallituksen asiantuntija Terhi Paananen, pastori Timo Pöyhönen, asessori Kari Tirola, lähetysjohtaja Mika Tuovinen ja piispainkokouksen teologinen sihteeri Anna-Kaisa Inkala (siht.).

Työryhmä jättää selvityksensä kunnioittavasti piispainkokoukselle.

Helsingissä 20. päivänä joulukuuta 2016

Simo Peura

Kaisa Huhtala

Terhi Paananen Timo Pöyhönen

Kari Tirola

Mika Tuovinen

Anna-Kaisa Inkala

Selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä

Sisällys

1. Johdanto	3
2. Jumalanpalvelusyhteisöjen monimuotoisuus	4
2.1 Jumalanpalvelusyhteisöt ilmiönä	4
2.2 Yhteisöjen kartoituksen tuloksia	6
2.3 Tapauskuvaukset	10
Paikallisseurakunta jumalanpalvelusyhteisönä.....	10
Paikallisen seurakunnan yhteydessä toimivat yhteisöt	11
Yhdistyspohjaiset yhteisöt	14
Herätysliikkeen yhteisö	16
3. Yhteisöllisyyden arviointia.....	18
4. Teologiset kysymykset.....	20
4.1. Seurakunta jumalanpalvelusyhteisönä	20
4.2 Luterilainen käsitys virasta.....	23
4.3 Jumalanpalvelusta koskevista säädöksistä ja ohjeista	24
5. Suositus seurakunnille jumalanpalvelusyhteisöjen tukemiseksi.....	28

1. Johdanto

Työryhmä otti lähtökohdaksi kartoittaa olemassa olevia jumalanpalvelusyhteisöjä ja pohtia näihin sisältyviä, erityisesti ekklesiologisia, sosiologisia ja kirkon käytännön elämään liittyviä kysymyksiä ajantasaisen tilannehahmotuksen saamiseksi. Jumalanpalvelusyhteisöllä työryhmä tarkoittaa ihmisten kokoontumista, jossa jumalanpalvelus on keskeinen yhteisöllisyyttä luova tekijä. Selvityksen rajaus kulkee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä toimivissa jumalanpalvelusyhteisöissä.

Työryhmä on tehnyt tilannekartoitusta varten kyselytutkimuksen seuraaville herätysliikkeille ja järjestöille: *Herättäjä-Yhdistys, Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys, Evankelinen lähetisyhdistys, Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys, Esikoislestadiolaiset ry, Uusheräyksen Keskusliitto ry, Lähetisyhdistys Rauhan Sana, Länsi-Suomen Rukoilevaisten Yhdistys, Suomen rukoilevaisen kansan yhdistys ry, Kansan Raamattuseuran Säätiö, Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys, Suomen Raamattuopiston Säätiö, Hengen uudistus kirkossamme ry, Sinapinsiemen ry, Tuomasyhteisö ry, Suomen Liikemiesten Lähetysliitto, Hiljaisuuden Ystävät ry, Lähetisyhdistys Kylväjä, Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland, Medialähetys Sanansaattajat ry, Suomen Evankelisluterilainen Opiskelija- ja Koululaislähetys ja New Wine-verkosto.* Arvokasta tietoa on saatu yhteisöjen jäsenten haastattelujen ja heiltä pyydettyjen tapauskuvausten kautta. Lisäksi on hyödynnetty Kirkon tutkimuskeskukselta saatuja Kirkon nelivuotiskertomuksen (2012–2015) alustavia tutkimustuloksia jumalanpalvelusyhteisöistä sekä marraskuussa 2016 ilmestynyttä valmista nelivuotiskertomusta. Tältä pohjalta työryhmä on todennut yhteisöllisyyden kasvun ja merkityksen vahvistumisen kirkossamme. Yhteisöllisyys kuuluu kirkon olemukseen ja on keskeistä kirkon tulevaisuuden kannalta. Siksi on tärkeää, että seurakunnat pystyvät luomaan yhteisöllisyyttä, joka luo osallisuutta ja tukee yksilöiden sitoutumista kirkkoon. Tarvitaan vuoropuhelua ja yhteisiä sopimuksia kirkkomme jumalanpalvelusyhteisöjen kanssa, jotta yhteisöt toimisivat nykyistä kiinteämmin paikallisen seurakunnan yhteydessä.

Selvityksessään työryhmä katsoo, että jumalanpalvelusta koskevat säädökset antavat riittävät edellytykset jumalanpalvelusyhteisöjen kehittämiseen ja niiden kanssa tapahtuvaan rakentavaan yhteistyöhön. Jumalanpalvelusyhteisöjen kanssa toimimisessa ensisijaista on rohkaisu ja tuki. Työryhmä on ottanut huomioon Kirkon tulevaisuuskomitean tuoreen mietinnön (2016). Lähtökohtana selvitykselle on seurakuntien yhteisöllisyyden rakentaminen, jäsenyyden

vahvistaminen, maahanmuuttajien tavoittaminen ja kirkosta loitontuneiden saavuttaminen. Työryhmä on tehnyt selvityksensä lopuksi esityksen suositukseksi, jolla seurakuntia rohkaistaan kehittämään, tukemaan ja rakentamaan sisällään toimivia jumalanpalvelusyhteisöjä. Työryhmä arvioi lapsivaikutusten näkökulmasta, että suosituksella on myönteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten osallisuuteen jumalanpalveluselämässä.

2. Jumalanpalvelusyhteisöjen monimuotoisuus

2.1 Jumalanpalvelusyhteisöt ilmiönä

Kirkko on itseymmärryksensä mukaisesti jumalanpalvelukseen kokoontunut yhteisö. Se on erilaisista jäsenistä koostuva Kristuksen ruumis ja Jumalan suuri perhe, jossa jokaisella on oma paikkansa ja tehtävänsä. Jumalanpalvelusyhteisöjä voidaan jäsentää samojen toistuvien piirteiden kautta, joita esiintyy myös muissa yhteisöissä. Näitä ovat muun muassa sosiaaliset suhteet, ihmisten välinen vuorovaikutus, järjestäytymisen tapa, yhteisön jatkuvuus ja yhteisön normittava vaikutus jäsentensä toimintaan.

Kirkossamme toteutettiin vuonna 2000 jumalanpalvelusuudistus, jossa korostettiin kirkon traditiota ja paikallisuutta. Uudistuksella pyrittiin lisäämään jumalanpalveluksessa kävijöiden määrää, vahvistamaan jäsenten sitoutumista kirkkoon sekä parantamaan seurakuntalaisten osallistumismahdollisuuksia kirkon toimintaan. Jumalanpalveluksen uudistamista jatkettiin vuosina 2011–2013 toteutetussa ”Tiellä – På väg” -hankkeessa. Sen tavoitteisiin kuului lisätä seurakuntalaisten osallistumista messun suunnitteluun ja toteutukseen. Uudistuksen seurauksena, mutta myös siitä riippumatta, kirkossamme on syntynyt useita uusia messuyhteisöjä. Kehittämistyö seurakunnissa jatkuu. Tämän tueksi järjestetään Jaetut eväät -jumalanpalveluspäiviä. Kaikki käsikirjauudistuksessa asetetut tavoitteet eivät ole vielä toteutuneet kirkossa. Jumalanpalvelusyhteisöjen syntyminen on merkki siitä, että jumalanpalvelusuudistus on kesken.

Kysymys on kirkkoamme laajemmasta ilmiöstä. Viime vuosikymmeninä uusia jumalanpalvelusyhteisöjä on syntynyt eri puolilla Eurooppaa. Kirkko on alettu nähdä aikaisempaa vahvemmin yhteisönä. Osa syntyneistä yhteisöistä on uusia itsenäisiä seurakuntia, osa on muodostunut olemassa olevien seurakuntien sisälle. Esimerkiksi Ruotsin kirkon seurakunnissa on piispa Fredrik Modéuksen mukaan todellisuudessa monia jumalanpalvelusta viettäviä yhteisöjä. Näiden yhteisöjen välille tulee rakentaa siltoja, jotta ne eivät jää erillisiksi saarekkeiksi. Seurakunnan

elämässä on tärkeää, että seurakuntalaiset tuntevat yhteenkuuluvuutta ja osallistuvat seurakuntansa elämän hoitamiseen.

Fredrik Modéuksen kirjoitukset ovat vaikuttaneet oman kirkkomme jumalanpalvelusten kehittämiseen. Hyödyllisenä on pidetty hänen väitöskirjassaan esittämää jäsenystä neljään erilaiseen jumalanpalvelusyhteisöön (*Gudstjänstgemenskapen i folkkyrkan – ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*, Verbum 2015). Mallia on hyvä peilata myös tähän selvitykseen, vaikka todellisuus onkin tyypittelyä monimutkaisempi:

1. *Satunnainen jumalanpalvelusyhteisö* muodostuu ihmisistä, jotka kokoontuvat jumalanpalvelukseen vain kerran. Yhteisön kokoontumiselle voi olla jokin yhteinen syy, mutta satunnainen kohtaaminen ei kuitenkaan muodosta pysyvää yhteyttä osanottajien välille.
2. *Vapaa jumalanpalvelusyhteisö* muodostuu, kun jumalanpalvelukseen tulevilla ihmisillä ei ole mitään yhteistä nimittäjää. Vapaa yhteisö voi kokoontua jonkin ajanjakson kuluessa useastikin, mutta se on kuitenkin helppo jättää kiinnostuksen kohteiden muuttuessa.
3. *Pysyvä jumalanpalvelusyhteisö* varjelee yhteisiä arvoja ja luo kollektiivisen identiteetin. Yhteisön jäsenet kantavat vastuuta toisistaan. Yhteisö voi olla ympäröivään yhteiskuntaan nähden avoin tai vähemmän avoin.
4. *Suljettu jumalanpalvelusyhteisö* syntyy silloin, kun yhteisön jäsenten ja ulkopuolisten välille syntyy selvä raja. Yhteisön jäsenyys edellyttää usein osallistumista jonkinlaiseen initiaatoriittiin tai muuhun sitouttavaan eleeseen. Suljettu yhteisö sulauttaa yksilön osaksi yhteisön arvomaailmaa, jolloin yhteisöstä luopuminen on vaikeaa. Yhteisö on yksilöä tärkeämpi.

Neljään erilaiseen jumalanpalvelusyhteisöön sisältyy vahvuuksia ja heikkouksia. Yhteisöllisyys perinteisessä muodossaan ei edes näyttäisi sopivan kaikille. Nuorista aikuisista noin puolet ilmoittaa, ettei heitä kiinnosta kovin kiinteä yhteisöllisyys. Samaan aikaan kuitenkin lähes kaikki nuoret ja nuoret aikuiset viettävät paljon aikaa hyvin yhteisöllisesti harrastuksissa tai sosiaalisessa mediassa.

Uuden yhteisöllisyyden tuloksena monet sulkemisuhan alla olevat kirkot ovat alkaneet täyttyä kautta Euroopan. Uusien yhteisöjen istuttamisesta on tullut esimerkiksi Englannin kirkossa strateginen päämäärä. Tämä on tapahtunut pitkän pohjatyön jälkeen, sillä ensimmäiset kokeiluyhteisöt aloittivat siellä jo 1970-luvun lopulla.

Omassa kirkossamme ensimmäiset uudet yhteisöt aloittivat vasta 1990-luvun lopulla. Tällä hetkellä maassamme on kasvavaa yhteisöllisyysliikehdintää paikallisseurakuntien sisällä ja vuorovaikutuksessa niiden kanssa. Osa ei ole virallisesti seurakunnan toimintaa. Uusien yhteisöjen vaikutus jäänee rajalliseksi, elleivät ne löydä kanavaa paikallisen seurakunnan yhteyteen. Joka tapauksessa kirkkomme piirissä vaikuttaa noin sata erilaista ja erikokoista uutta yhteisöä. Näyttää siltä, että näitä yhteisöjä syntyy lähivuosina lisää.

Seurakuntalaisten ja kirkon työntekijöiden parissa on havaittavissa selvää kaipausta seurakuntayhteyteen, uuteen toimintakulttuuriin ja kokemuksellisuuteen, jossa Jumalan läsnäolon voi tuntea henkilökohtaisesti. Suomalaisessa luterilaisuudessa kokemuksellisuus on ollut vähäistä valistuksen perinnön seurauksena, vaikka pietismin vaikutus onkin näkynyt herätysliikkeissä. Tällä hetkellä maahanmuuttajien perustamat seurakunnat edustavat Suomessa lähes yksinomaan karismaattista kokemuksellisuutta.

Yhteisöllisyyden vahvistuminen koskee sekä kaupunkeja että maaseutua. Seurakuntaliitokset näyttävät samalla synnyttäneen jumalanpalvelusyhteisöjä. Nämä organisoituvat kirkkopiireiksi, kappeleiksi, alue seurakunniksi tai muiksi vastaaviksi, ja niissä näyttäisi olevan vahvaa yhteisöllisyyttä. Yhteisöjen suhde paikallisseurakuntaan on keskeinen kysymys niin kaupungeissa kuin maaseudulla.

Monille jumalanpalvelusyhteisöille yhteisöllisyyden vahvistamisen lisäksi tärkeää on nähdä yhteisö luonteeltaan missionaarisenä. Nämä yhteisöt tahtovat osallistua seurakuntien missionaariseen tehtävään tekemällä evankelioimistyötä. Näin jumalanpalvelusyhteisöt palvelevat omalta osaltaan kirkon kutsuvassa työssä.

2.2 Yhteisöjen kartoituksen tuloksia

Työryhmä lähetti edellä mainitun jumalanpalvelusyhteisöjä koskevan kyselyn 22 herätysliikkeelle ja järjestölle. Kyselyssä tiedusteltiin, millaisia jumalanpalvelusyhteisöjä toimii liikkeen piirissä, miten yhteisö on järjestäytynyt, missä ja kuinka usein messuja vietetään sekä yhteistyön tapoja ja toimivuutta seurakunnan ja mahdollisten muiden tahojen kanssa.

Vastausten perusteella yhteisöistä valtaosa toimii paikallisseurakunnissa tai vähintään hyvin läheisessä yhteistyössä niiden kanssa. Yhteistyötä tehdään monipuolisesti jumalanpalvelusten valmistelussa ja toimittamisessa esimerkiksi nimikkokirkkopyhinä. Seurakuntien tilat ovat käytettävissä. Nämä yhteisöt korostivat usein kokoontumisten tähtäävän paikallisseurakunnan seurakuntayhteyden vahvistamiseen. Yhteistyö koettiin ongelmattomaksi ja paikallisen seurakunnan tuki tärkeäksi.

Vastanneista yhteisöistä osa kuului laajempaan *yhteisöliikkeeseen*, joka ei ole herätysliike siinä mielessä, että se olisi ylhäältä johdettu. Sillä ei ole myöskään kattojärjestöä tai institutionaalista rakennetta. Jälkimodernille liikehdinnälle tyypilliseen tapaan yhteisöliike muodostaa löyhiä verkostoja, jotka antavat tilaa moninaisuudelle ja paikallisuudelle. Suomessa *Hengen uudistus ry:n* kokoama *Spirit-yhteisöverkosto* toimii tällaisena löyhänä yhteistyöverkostonä. Liike ei profiloitu protestiliikkeenä vaan pyrkii yhteistyössä paikallisseurakuntien kanssa rikastuttamaan seurakuntaelämää ja tarjoamaan ihmisille mielekästä toimintaa. Verkostoon kuuluu esimerkiksi Kotiryhmäverkosto ry, Helsingin Agricola-messu, Varsinais-Suomen Kansanlähetyksen Varikko ja Espoonlahden Kohtaamispaikka.

Poikkeuksen kyselyssä muodostivat Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys (Sley), Esikoislestadiolaiset ja muutamat Kansanlähetyksen piirissä vaikuttavat yhteisöt. Niistä osa toimii taloudellisesti ja käytännössä varsin itsenäisesti. Omista messuyhteisöistä huolimatta Sleyn ja Kansanlähetyksen muutamat itsenäiset yhteisöt pitivät tärkeänä yhteisönsä ja paikallisseurakunnan yhteistyötä.

Kansanlähetyksen 17 piirijärjestöstä vain muutamassa on kokemuksia siitä, että yhteistyön rakentamisessa on ollut vaikeuksia paikallisseurakunnan kanssa. Tämä on ilmennyt esimerkiksi siten, että yhteisön toimintaa rajoitetaan tarpeettomasti. Ongelmallista on myös, jos yhteistyö on liian paljon kirkkoherran tai muun työntekijän varassa, jolloin henkilön vaihtuminen voi vaarantaa yhteistyön jatkumisen.

Esikoislestadiolaiset saarnaajat ovat järjestäneet eri paikkakunnilla omia ehtoollistilaisuuksiaan joulukuusta 2015 alkaen. Maallikkosaarnaajat ovat myös kastaneet lapsia. Kirkko on vedonnut esikoislestadiolaisiin, että he luopuisivat hankkeestaan. Keskusteluissa on korostettu, että kirkon uskonkäsityksen ja tunnustuksen sekä kirkkojärjestyksen mukaan Kristuksen asettamien sakramenttien julkinen hoitaminen kuuluu Jumalan asettamalle pappisviralle. Osa

esikoislestadiolaisista on halunnut jatkaa sakramenttikäytäntöä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteydessä. He ovat aktivoituneet puolustamaan herätysliikkeen perinteisen sakramenttikäytännön säilyttämistä. Tämän seurauksena esikoislestadiolainen herätysliike jakautui kahteen eri järjestöön elokuussa 2016. Uuteen järjestöön *Esikoiset ry.* kuuluu niitä esikoisia, jotka eivät ole hyväksyneet herätysliikkeen uusinta kehitystä. He järjestävät messuja vain yhteistyössä paikallisseurakunnan kanssa.

Länsi-Suomen Rukoilevaisten yhdistys toteaa, että kirkon virkakäsityksen vuoksi vanhan käsikirjan mukaisten jumalanpalvelusten toimittaminen on vaikeutunut ja rukoilevaisia liikkuu muihin jumalanpalvelusyhteisöihin. Useimmiten liikkeestä siirtyy jäseniä Lähetysshiippakuntaan.

Kirkon tutkimuskeskuksen nelivuotiskertomusta varten tekemä kysely seurakunnille uusista jumalanpalvelusyhteisöistä osoittaa, että kysymyksiin vastanneissa seurakunnissa uusia jumalanpalvelusyhteisöjä on syntynyt 34 vuonna 2015. Luku on vain 6,4 % kaikista seurakunnista (408). Kovin laajamittaisesta ilmiöstä ei näiden lukujen perusteella olisi vielä kyse. Tämä ei kuitenkaan täysin vastaa työryhmän muita havaintoja.

Seurakuntien kyselyssä mainitsemia uusia yhteisöjä on monenlaisia. Yhteisöjä ovat esimerkiksi Majatalotoiminta, Valon ja ilon messu, Festivo-ryhmä, Taize, Majakka-yhteisö, Sley, Sudanilaisten ja arabiankielisten kristittyjen ryhmä, Kuninkaan illat ja Kohtaamispaikka. Kuten joidenkin ryhmien nimistä käy ilmi, maahanmuuttajien parissa uusia yhteisöjä syntyy kielen ja etnisyyden pohjalta.

Kirkon nelivuotiskertomuksen (2012–2015) mukaan kasvava maahanmuuttajien määrä lisää tarvetta monikulttuuriseen työhön. Tähän mennessä lähes kymmenesosa (9 %) seurakunnista on tehnyt säännöllisesti ja noin viidesosa (18 %) satunnaisesti monikulttuurista maahanmuuttajatyötä yhteistyössä kristillisten maahanmuuttajayhteisöjen kanssa. Satunnaisesti yhteistyötä muiden kristillisten kirkkojen ja järjestöjen kanssa teki 35 prosenttia seurakunnista ja säännöllisesti 12 prosenttia. Seurakunnat järjestävät toimintaa eri etnisille ja kulttuurisille ryhmille. Useimmiten näitä ovat irakilaiset, afgaanit, syyrialaiset, erilaiset afrikkalaiset ryhmät (erityisesti sudanilaiset), venäläiset, virolaiset, inkeriläiset, romanit, vietnamilaiset, burmalaiset, thaimaalaiset ja kiinalaiset. Noin 16 prosenttia seurakunnista mainitsi myös muita etnisiä ja kulttuurisia ryhmiä tai ei tarkemmin eritellyt niitä. Yhdeksän prosenttia seurakunnista ilmoitti järjestävänsä toimintaa turvapaikanhakijoille, jolloin vastauksissa ei ollut eritelty etnisiä ja kulttuurisia ryhmiä.

Seurakunnat tekevät yhteistyötä lukuisten herätysliikkeiden ja järjestöjen kanssa. Kirkon tutkimuskeskuksen mukaan seurakunnissa toimintaa on eniten vanhoillislestadiolaisilla (66,4 %), Kansanlähetyksellä (62,7 %), Herännäisyydellä (57,6 %) ja Sleyllä (50,5 %). Pääsääntöisesti seurakuntien yhteistyö herätysliikkeiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen kanssa on toimivaa. Eniten mainintoja toimivasta yhteistyöstä saivat Kansanlähetyksellä (61,5 %), Herännäisyys (60,5 %), Vanhoillislestadiolaisuus (56,6 %) ja Kansan Raamattuseura (51,2 %). Ongelmiakin on esiintynyt. Eniten mainintoja oli seuraavasti: Sley (9,6 %), Vanhoillislestadiolaisuus (5,1 %), Kansanlähetyksellä (4,9 %) ja Esikoislestadiolaiset (4,7 %). Nämä mainitut ovat pääosin samoja herätysliikkeitä, jotka työryhmän kyselyn perusteella kokivat itsekin hankausta paikallisseurakunnan kanssa toteutettavassa yhteistyössä.

Kirkon tutkimuskeskus on kartoittanut myös sitä, millä muilla luterilaisilla järjestöillä on ollut toimintaa seurakunnan alueella. Vastausten mukaan tätä on ollut 8,3 %:lla eli 34 seurakunnassa. Eniten mainintoja saivat Kotiryhmäverkosto, Kohtaamispaikka, Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland, Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys, International Congregation of Christ the King ja International Evangelical Church. Yksittäisiä mainintoja saivat esimerkiksi Agricolaliike, Huoltamo, Hengen uudistus kirkossamme, Kristalli, Kyrkans Ungdom ja San Damiano.

Kartoituksen kautta jumalanpalvelusyhteisöt on mahdollista jakaa pääpiirteissään viiteen eri ryhmään: 1. paikallisseurakunta jumalanpalvelusyhteisönä, 2. paikallisseurakunnan yhteydessä toimivat yhteisöt, 3. uudet yhdistyspohjaiset yhteisöt, 4. herätysliikkeiden ja järjestöjen piirissä toimivat yhteisöt ja 5. kirkkomme ulkopuolella toimivat jumalanpalvelusyhteisöt.

Seuraavaksi tarkastellaan muutamilta eri messuyhteisöiltä koottuja tapauskuvauksia jumalanpalvelusyhteisöjen toiminnan hahmottamiseksi. Viidenneksi mainitusta ryhmästä esimerkkejä ovat Lähetysshiippakunta ja Suur-Helsingin helluntaiseurakunta (Suhe). Ne eivät kuulu tehtävän rajauksen piiriin, ja siksi niitä ei käsitellä tässä selvityksessä.

2.3 Tapauskuvaukset

Paikallisseurakunta jumalanpalvelusyhteisönä

Jumalanpalveluselämän kehittäminen Haapajärven seurakunnassa

Haapajärven seurakunta oli yksi kirkolliskokouksen käynnistämän Tiellä – på väg - jumalanpalveluselämän kehittämishankkeen seurakunnista. Erityisesti haluttiin pohtia, millä tavalla seurakuntalaisten osallisuus voisi toteutua pyhäpäivien pääjumalanpalveluksissa. Konkreettiseksi rakenteeksi luotiin kymmenen seurakuntalaisista koostuvaa jumalanpalvelusryhmää, jotka toimivat jokaisessa messussa etukäteen sovituissa tehtävissä. Jäseniä ryhmissä on nykyisin n. 130. Kirkkoherra sitouttaa jäsenet ja luottamushenkilöt tehtäviin ja osallistuu myös itse niiden hoitamiseen. Aikaisempaan toimintaan verrattuna uutta on rakenne ja seurakuntalaisten säännöllinen osallistuminen jumalanpalvelusten suunnitteluun ja toteutukseen. Yhtenä mallina Haapajärven seurakunnassa sovellettiin Lundin Helgeandin seurakuntaan luotua rakennetta ja siitä saatuja myönteisiä kokemuksia.

Seurakunnan hankkeessa haluttiin erityisellä tavalla huomioida lapset, jotta he ja heidän vanhempansa tunsivat olevansa tervetulleita ja kotonaan jumalanpalveluksissa. Lapsille mietittiin luontevasti jumalanpalveluksen kokonaisuuteen kuuluvia tehtäviä ja heitä kutsuttiin mukaan jumalanpalvelusryhmien toimintaan. Lapset ovat erityisen tärkeä osa uutta toimintamallia.

Hankkeen teologisina lähtökohtina ovat olleet Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uudistetun jumalanpalvelusoppaan käsite ”Jumalan pelastavan läsnäolon juhla”, mutta toisaalta myös keskustelu, jota erityisesti Ruotsin kirkossa on käyty jumalanpalveluksen yhteisöllisestä luonteesta. Tiellä – på väg -hankkeessa samaa sanoitettiin etsimällä ”hengellistä syvyyttä ja inhimillistä lämpöä”.

Hanke on vaikuttanut seurakunnan jumalanpalvelusten suunnittelukäytäntöihin, jotta osallisuus voisi toteutua paremmin. Jumalanpalveluksen kävijämäärien nostaminen ei ollut ensisijainen tavoite. Päiväjumalanpalvelusten kävijämäärät ovat kuitenkin kasvaneet vuoteen 2010 verrattuna n. 25 %, vaikka seurakunnan jäsenmäärä on samaan aikaan laskenut.

Jumalanpalvelusryhmien toiminta on muuttanut Haapajärven seurakunnan jumalanpalveluskäytäntöjä pysyvästi. Sekä työntekijät että mukana olevat seurakuntalaiset ovat yksimielisiä siitä, että paluuta entiseen ei ole. Kyseessä ei ole kokeilu, vaan pysyväksi muotoutunut

seurakunnan kulttuuri ja työtapa. Jumalanpalvelus on koko seurakunnan omaisuutta. Lisätietoja jumalanpalveluksesta on Haapajärven seurakunnan kotisivuilla:

<http://haapajarvenseurakunta.fi/seurakunnan-tyoalat/jumalanpalvelukset/>.

Paikallisen seurakunnan yhteydessä toimivat yhteisöt

a. Majakka Lempäälässä

Majakkayhteisö on noin 200 eri-ikäisen ihmisen muodostama jumalanpalvelusyhteisö Lempäälän seurakunnassa. Omien sanojensa mukaan se ”haluaa julistaa ilosanomaa armahtavasta Jumalasta ja etsiä yhdessä tapoja elää usko todeksi arjen keskellä” sekä ”tukea sinua löytämään oman paikkasi seurakunnassa ja ystäviä, joiden kanssa jakaa uskoa ja elämää”. Majakkayhteisö on perustettu vuonna 2011, mutta sen juuret ulottuvat jo muutamaa vuotta aiemmin käynnistettyyn Lempäälän seurakunnan nuorten aikuisten toimintaan. Vaikka toimintaan osallistujista valtaosa on nuoria aikuisia, on Majakka kaikenikäisten yhteisö. Yhteisöä on alusta lähtien johtanut Lempäälän seurakunnan pastori, jonka työalaan tehtävä kuuluu kirkkoherran vahvistaman työnjaon mukaisesti. Lisäksi yhden kanttorin työpanoksesta 20 % on varattu yhteisöä varten. Muut työntekijät osallistuvat toimintaan epäsäännöllisesti joko työajalla tai vapaa-ajalla. Muutoin toiminnasta vastaavat seurakuntalaiset.

Yhteisön päätoimintamuoto on Majakkamessu, joka kokoaa sunnuntaisin klo 16 reilut sata osallistujaa. Messun lisäksi tarjolla on useita pien- ja kasvuryhmiä, tiimejä, leirejä, kursseja ja muuta yhteisöllistä ja hengellistä toimintaa. Tavoitteena on rakentaa elävää ja avointa yhteisöä, hengellistä kotia, jonne on helppo tulla. Yhteisö uskoo, että jokainen tarvitsee paikan, jossa saa kasvaa uskossa ja kokea yhteyttä toisten kanssa. Majakka tarjoaa jäsenilleen mahdollisuuden palvella yhteisöä omilla lahjoillaan. Monipuolisuudessaan Majakka ei ole vain jumalanpalvelusyhteisö.

Majakkayhteisöllä on kolme arvoa, jotka kuvaavat ja ohjaavat toimintaa. Ne määritellään nettisivuilla www.lempaalanseurakunta.fi/toiminta/majakkayhteiso/:

”1. Otamme Jumalan tosissaan – emme totisina. Jumalan sana on totuus, joka vapauttaa iloon ja rauhaan. Emme halua elää otsa rypyssä, vaan iloita Jumalan hyvydestä ja opetella ylistämään häntä. Haluamme kasvaa armon tuntemisessa ja innostua yhdessä Jeesuksesta!

2. Erilaisina yhdessä. Haluamme olla luomassa hengellistä kotia, jossa pidämme huolta toisistamme. Opettelemme arvostamaan erilaisuutta ja kunnioittamaan toisiamme.

Keskeneräisinä ja epäonnistuvina saamme palvella lahjoillamme Jumalaa ja seurakuntaa.

3. Ulospäin suuntautuminen. Haluamme opetella jakamaan Jumalan rakkautta ja kutsua toisiakin mukaan – jokainen on tervetullut! Kannamme huolta niistä, jotka ovat tuen tai avun tarpeessa. Etsimme luovia tapoja tavoittaa uusia ihmisiä Jumalan rakkauden piiriin ja osallistua kirkon lähetystehtävän toteuttamiseen.”

b. Porin Teljän seurakunnan yhteistyö Sleyn Satakunnan piirin kanssa

Porin Teljän seurakunnan ja Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen yhteistyön lähtökohta oli käytännöllinen. Sleyn toimitilat olivat käyneet pieniksi, koska jumalanpalveluksen osallistujamäärät olivat kasvaneet. Teologisena tekijänä oli seurakunnan halu etsiä yhteyttä kirkon eri herätysliikkeiden ja lähetysjärjestöjen kanssa.

Yhteistyösuunnitelmat seurakunnan ja Sleyn välillä saivat koko papiston varauksettoman tuen. Myös jotkut seurakuntalaiset osallistuivat keskusteluun. Varsinaiset yhteistyöneuvottelut alkoivat keskusteluilla, joita käytiin moneen otteeseen kirkkoherran ja silloisen piirivastaavan pastorin kesken erityisesti teologisista kysymyksistä. Kaikissa kohdissaan sopimukseen pääseminen edellytti avointa ja totuudenmukaista vuoropuhelua.

Neuvottelujen perustana oli yhteistoimintasuunnitelma, jossa todettiin pyrkimys ”rakentaa ja vahvistaa sellaista keskinäistä yhteyttä ja ykseyttä, jonka Kristus tahtoo olevan kirkolleen olennaista ja tuntomerkin omaista.” Yhteistyön toteuttamisessa sitouduttiin noudattamaan niitä periaatteita, jotka on ilmaistu piispojen ja vanhalla virkakannalla olevien herätysliikkeiden edustajien yhteisessä tahdonilmaisussa 4.3.2009:

1. Haluamme edistää sitä, että herätysliikkeet ja niiden muodostamat yhteisöt ovat entistä selvemmin osa kirkon ja seurakuntien toimintaa. Siten ne tuovat oman panoksensa seurakuntaelämän uudistamiseen.
2. Tunnustamme sen, että kirkossamme on jäseniä, jotka eivät vakaumuksensa vuoksi pidä oikeana kirkon hyväksymää päätöstä avata pappisvirka naisille, ja toivomme, että hekin voivat edelleen kokea kirkon omakseen.
3. Haluamme yhdessä toimia sen puolesta, ettei ketään kirkossa syrjitä hänen sukupuolensa, vakaumuksensa tai virkanäkemyksensä tähden.
4. Pidämme tärkeänä, että herätysliikejärjestöjen toiminta muodostaa

paikallisseurakuntien sisällä sellaista yhteisöllisyyttä, joka vahvistaa kaikkien seurakuntalaisten sitoutumista Kristukseen ja kirkkoon.

5. Kun herätysliikejärjestöt ovat yhteistyössä paikallisseurakuntien kanssa, ne toimivat kirkkomme vuonna 1986 tekemän virkaratkaisun ja paikallisseurakuntien käytäntöjen mukaisesti.

6. Seurakunta voi tehdä yhteistyötä herätysliikkeen kanssa ja antaa tiloja herätysliikkeen kirkkopyhiä ja muita tilaisuuksia varten.

7. Vetoamme kaikkiin seurakuntalaisiin, että erilaisista näkemyksistä huolimatta pysymme ja toimimme yhdessä ja samassa kirkossa.

Kun riittävä yksimielisyys opista ja erityisesti soteriologiasta oli saavutettu, yhteistoimintasuunnitelma lähetettiin piispa Kaarlo Kallialalle. Tätä ennen myös hän oli käynyt lukuisat perinpohjaiset keskustelut sekä kirkkoherran että Sley'n edustajan kanssa. Piispa Kalliala hyväksyi suunnitelman 20.12.2013. Sopimuksen tekeminen siirtyi Porin Teljän seurakuntaneuvostolle, koska seurakuntaneuvoston tehtävänä on päättää, missä kirkossa tai kirkoissa jumalanpalvelus kulloinkin toimitetaan (KJ 2:2). Seurakuntaneuvosto hyväksyi ehdotetun jumalanpalvelusyhteistyön yksimielisesti. Määräaikaisen yhteistyön jatkumisesta on sovittu kerran vuodessa pidettävissä kokouksissa. Seurakunnassa on nähty hyväksi keskustella säännöllisesti myös muiden järjestöjen ja herätysliikkeiden kanssa sekä käytännöllisistä että teologisista kysymyksistä.

Porin Teljän seurakunnassa kokemus on, että yhteisessä keskustelussa on otettava esille monia eri kysymyksiä. Nämä eivät ole vain käytännöllisiä, kuten missä ja milloin messut vietetään, ketkä ovat messun toimittajia ja miten tilat varataan. Teologisissa kysymyksissä on saavutettava riittävä yhteisymmärrys, jotta yhteistyölle syntyy edellytykset. Keskustelun kautta on löydettävä yhteinen nimittäjä ja toinen toisensa hyväksyminen ja tunnustaminen kristittyinä. Samoin on voitava polvistua yhteiseen ehtoollispöytään yhteisessä uskossa. Lisäksi on pystyttävä sopimaan, mistä kysymyksistä on saavutettava riittävä teologinen yksimielisyys sekä mitkä ovat ehdonvallan ja omantunnon vapauden asioita.

Kirkon sisäistä yhteyttä on etsittävä saman Raamattuun perustuvan kristillisen uskon pohjalta ja tunnustettava, että ei-pelastukseen kuuluvissa, sinänsä merkityksellisissä tulkinnoissa on näkemuseroja, joissa voidaan toisen omaatuntoa loukkaamatta toimia kirkon rakentumiseksi. Pyrkimys yhteyteen ja ykseyteen sekä halu tarkistaa omia käsityksiä syntyy rakkaudesta. Tätä asennetta yhteinen kristillinen usko meiltä edellyttää. Näin yhteisessä keskustelussa paikallisseurakunnan ja messuyhteisön välillä voidaan etsiä yhteyttä ja kunnioitusta. Yhteistyössä on

korostettava, että vastuu ehtoollisen toimittamisesta kuuluu seurakunnalle. Siksi messut ovat seurakunnan jumalanpalveluselämää, joka toteutetaan yhteistyössä jumalanpalvelusyhteisön kanssa sovitulla tavalla. Myös piispallisen kaitsennan näkökulmasta on olennaista, että messujen järjestäminen on seurakunnan vastuulla, ei jumalanpalvelusyhteisön itsenäistä toimintaa.

Ongelmia yhteistyösopimuksen laadinnassa voi aiheuttaa arkuus tai pelko puhua asioista, joista on eri näkemyksiä. Mahdolliset molemminpuoliset ennakkoluulot saattavat estää aidon keskusteluyhteyden. Pelko toisen arvioimaksi tulemisesta ja mahdollisesta negatiivisesta julkisuudesta mediassa voi muodostua esteeksi.

Porin Teljän seurakunnassa on koettu, että jumalanpalvelusyhteistyöllä on suuri merkitys kirkon ykseyden kannalta. Jumalanpalvelukseen voidaan kokoontua yhteisen tunnustuksen pohjalta. Jumalanpalvelusyhteistyö pitää ihmiset kirkon yhteydessä, kunhan se sallii omantunnon vapauden ehdonvallan asioissa. Porin Teljän seurakunnassa ensimmäisestä keskustelusta sopimuksen solmimiseen kului noin vuosi.

Yhdistyspohjaiset yhteisöt

a. Kotiryhmäverkosto ry

Kotiryhmäverkosto eli ”Verkosto” on luterilainen jumalanpalvelusyhteisö, joka on vaikuttanut pääkaupunkiseudulla syksystä 1999 alkaen. Se toimii tällä hetkellä yhteistyössä helsinkiläisen Munkkiniemen seurakunnan kanssa ja käyttää seurakunnan tiloja jumalanpalvelusten järjestämiseen. Verkosto toimii itsenäisenä yhdistyksenä ja kerää varansa vapaaehtoisin lahjoituksin. Verkoston jumalanpalveluksiin osallistuu keskimäärin 250–300 ihmistä. Mukana on kaiken ikäisiä, mutta eniten nuoria aikuisia ja lapsiperheitä. Pääosa osallistujista on mukana pienryhmissä eli soluissa, joita on noin 50. Yhteisöllä on kaksi kokoaikaista ja kolme osa-aikaista työntekijää. Piispa Irja Askola on vihkinyt pappeja yhteisön palvelukseen.

Verkosto sai alkunsa kahden luterilaisen papin toimesta, jotka pyrkivät rakentamaan yhteisöllisyyttä omissa seurakunnissaan 1990-luvulla. He saivat vaikutteita soluseurakuntaliikkeestä ja ajattelivat, että aito yhteisöllisyys vaatii yhteisen jumalanpalveluksen ja pienryhmiä, joissa ihmiset voivat tutustua lähemmin ja palvella toisiaan. Vuonna 2000 kahden papin ryhmät yhdistyivät Kotiryhmäverkosto-yhdistyksen alle.

Vuosien varrella yhteisössä on kokeiltu erilaisia toimintamuotoja, joista messu, soluryhmät, Alfa-kurssi ja aamurukoukset muodostavat toiminnan perustan. Yhteisöllisyys toteutuu erityisesti pienryhmissä, mutta myös muussa toiminnassa ihmisiä rohkaistaan tutustumaan uusiin ihmisiin. Lapsille suunnattuun toimintaan panostetaan, ja tämä on tuonut toimintaan suuren määrän lapsiperheitä. Messujen musiikista ja monista muista tehtävistä vastaavat vapaaehtoiset, joiden toimintaa työntekijä koordinoi. Verkosto järjestää koulutusviikonloppuja ja yhteisöpäiviä, jotka sisältävät opetusta ja vapaa-ajanviettoa. Lisätietoja on Verkoston kotisivuilla: <http://www.verkosto.net/>.

Verkosto on ollut yhteisöliikkeen pioneereja Suomessa. Sen esimerkin innoittamana on syntynyt useita muita yhteisöjä Uudenmaan alueella. Verkosto on osa edellä mainittua laajempaa yhteisöliikettä. Yhteisöliike ei pyri korvaamaan muuta seurakunnan toimintaa. Liike pitää tarpeellisenä luoda moninaisuutta paikallisseurakunnan toimintaan, koska yhteiskuntakin on moninainen.

Teologisesti Verkoston toiminnan perustana on missionaarinen teologia, jonka mukaan toiminnan muodon tulee palvella tarkoitusta: keskeistä on, mikä auttaa ihmisiä löytämään kodin seurakunnasta. Verkoston messu on korostetun matalakirkollinen, jotta sinne olisi helppo tulla, vaikkei tuntisi kristillistä perinnettä ja tapoja. Toiminta pyrkii siihen, että ihmiset löytäisivät oman paikkansa palvella yhteisöä, kirkkoa ja yhteiskuntaa. Teologian ytimessä ovat Kristus-keskeisyys, armo-keskeisyys ja inklusiivisuus. Lisäksi Verkosto on maltillisella tavalla karismaattinen.

Kotiryhmäverkosto ry perustettiin aikoinaan yhdistysmuotoiseksi siitä syystä, että tällaiselle yhteisötoiminnalle ei ollut olemassa mallia kirkon piirissä. Verkoston toive on, että yhteisöliikkeen jumalanpalvelusyhteisöjen aseman vakiinnuttua kirkossa ne voisivat muotoutua entistä tiiviimmin osaksi paikallisseurakunnan toimintaa.

b. Espoonlahden seurakunnan Kohtaamispaikkayhteisö

Vuoden 2012 tienoilla Kotiryhmäverkosto alkoi järjestää messuja Espoonlahden seurakunnassa. Kirkkoherran myönteinen suhtautuminen mahdollisti uuden yhteisön istuttamisen. Yhteisö toimii tällä hetkellä seurakunnan aikuistyön ja sitä johtavan papin vastuulla. Lisäksi seurakunnan diakoniapappi osallistuu Kohtaamispaikan toimintaan. Jumalanpalvelukseen osallistuu n. 120

henkilöä. Pappi on mukana ydintiimissä, joka tekee yhteisöä koskevat päätökset ja linjaukset. Ydintiimi koostuu neljästä maallikosta ja papista. Alun perin päättävä elin oli 10–15 henkilön vastuutiimi, joka kuitenkin todettiin käytännössä toimimattomaksi. Ydintiimi kokoontuu joka toinen viikko ja vastuutiimi kerran kuukaudessa.

Kohtaamispaikan ideana on rakentaa kodinomaista yhteisöä, jonne ihmisten on helppo tulla ja jonne saa tulla sellaisena kuin on. Ihmisille pyritään löytämään tehtäviä heidän lahjojensa mukaan. Kohtaamispaikan fokus on tavoittaa ihmisiä, jotka eivät kuulu seurakunnan muun työn piiriin. Se on missionaarisesti suuntautunut yhteisö, jolla on neljä tavoittavan työn yhteisöä: Teemafoorumi, Tarinacafe, Alfa ja Fellowship-illat. Niiden kautta ihmisiä kutsutaan mukaan jumalanpalvelukseen eli Kohtaamispaikkamessuun, soluryhmiin ja koulutuksiin. Lisää tietoa on Espoon seurakuntien kotisivuilla: <http://www.espoonseurakunnat.fi/web/seurakunnat/espoonlahti>.

Kohtaamispaikkamessu on yhteisön toiminnan ydin, joka on rakennettu helposti lähestyttäväksi ja matalakirkolliseksi. Liturgian osuutta on vähemmän kuin perusmessussa. Henkilökohtaista rukouspalvelua on tarjolla ja messussa rukoillaan rukouspyyntöjen puolesta. Messun toteuttamisen osallistuu yhteisön maallikkojäseniä omilla vuoroillaan. Toistaiseksi messuja järjestetään kerran kuussa, mutta toive on lisätä messujen määrää.

Vaikka yhteisöllä on vakiintuneita toimintamuotoja, se on vielä toimintansa alkutaipaleella. Seurakunnan kirkkoherra on suhtautunut alusta asti myönteisesti ja joustavasti toimintaan, mikä on ollut elintärkeää yhteisön muodostumiselle. Seurakunnan päätöksenteko on koettu ajoittain jähmeän hitaaksi, mikä ei edistä yhteisön joustavaa toimintaa. Missionaarista toimintaa haluttaisiin suunnata nopeammin alueen sosiaalisten ja muiden tarpeiden mukaan, kuten esimerkiksi maahanmuuttajiin tai leipäjonon asiakkaisiin.

Herätysliikkeen yhteisö

Tampereen Luther-talon messuyhteisö – Suomen luterilainen evankeliumiyhdistys ry

Messuyhteisö kokoontuu Luther-talolla, joka on ollut Sleyn oma toimitila vuodesta 1940. Tilaa ei ole vihitty kirkoksi, mutta siellä vietetään ehtoollista tuomiokapitulin luvalla. Yhteisö on vakiinnuttanut paikkansa Tampereen hengellisessä kentässä. Säännöllinen jumalanpalvelustoiminta on alkanut 1980–1990 -lukujen taitteessa. Aluksi jumalanpalveluksia pidettiin kerran kuussa, nykyään joka sunnuntai läpi vuoden.

Toimintaa johtaa Sley'n Tampereen osaston johtokunta. Yhteisöllä on yksi palkattu työntekijä, joka on pastori. Hänen työstään 80–90 % on Luther-talon messuyhteisön työtä. Kanttorin tehtäviä hoidetaan sekä palkkiotoimisesti että vapaaehtois pohjalta. Nuorteniltojen ja vireän opiskelijatoiminnan vetäjät ovat palkkiotoimisia. Pastorin työ on paimenuutta, joka toteutuu laajasti jumalanpalveluksen ympärillä, kirkkokahveilla, toimituksissa, seurakuntalaisten arjessa ja eri elämäntilanteissa.

Toiminta perustuu vapaaehtoisten aktiiviseen toimintaan yhteisön hyväksi. Vapaaehtoistiimejä on mm. suntio-, tiedotus-, keittiö-, siivous- ja remonttitiimi. Tiimin vetäminen tai siihen kuuluminen merkitsee hyvin itsenäistä toimintaa tehtävään vastuutettuna ja valtuutettuna. Kuvaavaa on, että Luther-talon avaimia on noin 35–40 vapaaehtoisella. Toiminta ei olisi mahdollista vain työntekijävetoisesti.

Jumalanpalvelustehtävissä palvelevat sekä Sley'n työntekijät, että paikallinen pastoreiden ja teologien tiimi. Tiimiin kuuluu sekä eläkkeellä olevia että muissa kuin papin tehtävissä toimivia pastoreita ja teologian maistereita. Joskus myös korkeakoulupastori tai joku seurakunnan pappi on ollut palvelemassa.

Vuonna 2015 on aloitettu messuyhteisön visio-työskentely. Sen tuloksena on syntynyt tunnuslause ”Armonrohkeaa elämää Jeesuksen seurassa”. Tulevaisuuden tavoitteena on tutustua lähiympäristön ihmisiin ja kutsua heitä mukaan toimintaan. Mahdollisesti voitaisiin luoda toisen tyyppinen messu, joka kohtaisi näiden ihmisten arjen entistä paremmin.

Messuyhteisöön kuuluu väkeä Tampereelta ja ympäristökunnista. Vuonna 2015 messukävijöiden keskiarvo oli 112 henkilöä. Kävijämäärä on kasvussa. Messun yhteydessä toimii viikoittain pyhäkoulu ja varhaisnuorten raamis kahdesti kuussa. Messukävijöissä on hyvin paljon lapsiperheitä.

Muuta viikoittaista toimintaa ovat nuortenillat, opiskelijaillat, päiväpiiri, rukous- ja raamatturyhmät sekä teepöytäaktio. Hieman harvemmin kokoontuvat kuoro, naistenillat ja draamaryhmä. Kaksi kertaa vuodessa on viikonlopun mittainen Pieni Suuri Raamattukurssi. Vuosittain järjestettävät Tampereen Evankeliumijuhlat ja Ihmeellinen viikko sisältävät ulospäin suuntautuvaa toimintaa, kuten torikonsertteja. Kesällä toiminta siirtyy jumalanpalvelusta lukuun ottamatta Kesäkotitoimelaan.

Kirkkoherralla on velvollisuus valvoa seurakunnan alueella vietettävää jumalanpalveluselämää. Sley'n pastori pitää henkilökohtaisesti yhteyttä tuomiorovastiin, jonka kautta mm. järjestyvät luontevasti pari vuotta sitten Luther-talon remontin ajaksi väistötilat Tampereen Vanhasta kirkosta. Aiemmin ehtoollisaineet saatiin Tuomiokirkkoseurakunnasta, johon ilmoitettiin myös kävijätilastot. Muutama vuosi sitten tämä käytäntö loppui seurakunnan aloitteesta. Yhteys paikallisseurakuntaan on vähäistä. Se toteutuu mm. satunnaisissa päiväpiiri-vierailuissa. Lähitulevaisuudessa on tavoitteena tavata Tuomiokirkkoseurakunnan diakoniatyöntekijöitä ja kysyä onko jotain, jossa Luther-talon messuyhteisö voisi täydentää seurakunnan diakonian toimintaa. Evankeliset opiskelijat puolestaan toimivat korkeakoulupastorin vetämässä opiskelijajärjestöjen yhteistyö-verkostossa ja järjestävät yhteistä toimintaa toisten järjestöjen kanssa.

3. Yhteisöllisyyden arviointia

Kristinuskon tuntemus suomalaisten keskuudessa on vähentynyt ja suhde kirkkoon heikentynyt. Vanha kansankirkkomalli ei enää toimi, kuten edelliset tapauskuvaukset osoittavat. Perinteinen malli on kriisissä, sillä sitoutuminen kirkkoon on 2000-luvun Suomessa vahvasti polarisoitunut maaseudun ja isojen kaupunkien välillä. Uusikaan näkemys ei ole vielä hahmottunut vanhan tilalle. Uudet yhteisöt haastavat jo pelkällä olemassaolollaan parokiaalisen seurakuntamallin. Tämä herättää jännitteitä, jotka ovat osaltaan aiheellisia, mutta monilta osin myös aiheettomia.

Uuden yhteisöllisyyden tuloksena monissa seurakunnissa yhteisöön kuulumisen kokemus on vahvistunut ja toiminta laajentunut. Seurakuntalaisilla on aikaisempaa paremmat mahdollisuudet osallistua erilaisiin tehtäviin ja yhteiseen vastuunkantoon. Yksilön näkökulmasta katsottuna seurakuntalaiset ovat voineet syventää hengellistä elämäänsä ja kristityn kilvoitustaan. Jumalanpalvelusten kävijämäärät ovat nousseet, kun jumalanpalvelusta on kehitetty mukaan kutsumisen, osallisuuden, vieraanvaraisuuden, ulospäin suuntautumisen ja missionaarisuuden näkökulmasta. Messusta on pyritty tekemään ihmisläheinen, musiikillisesti osallistava ja kielellisesti ymmärrettävä.

Yhteistyö paikallisseurakuntien ja yhteisöjen välillä on tällä hetkellä valtaosin toimivaa. Yhteys on rakentunut hyvin eteenkin niissä tapauksissa, joissa on ollut molemminpuolinen tahto keskustella ja neuvotella yhteistyökysymyksistä. Vuorovaikutus ja keskinäinen informointi ovat näissä tapauksissa säännöllistä. Seurakunnan kirkkoherran rooli on ratkaisevan tärkeä vuoropuhelun ja luottamuksen

syntymiseksi. Johtajuus – kirkkoherran, jumalanpalvelusyhteisön johtajan ja kaitsijan rooli – on olennainen koko yhteistyön kannalta. Ykseyden vaaliminen kuuluu erityisellä tavalla piispanviran hoitamiseen. Piispan ja tuomiokapitulin antama tuki ja rohkaisu ovat tärkeitä kirkkoherralle ja yhteisölle.

Yhteisön mahdollisuudet rakentaa seurakuntaa näyttävät liittyvän muun muassa löyhiin verkostoihin, jotka antavat tilaa moninaisuudelle ja paikallisuudelle. Ne eivät pyri toimimaan minkään kattojärjestön hyväksi, vaan rakentavat paikallisseurakuntaan sen työntekijöiden ja jäsenten kanssa tiiviimpää yhteisöllisyyttä. Tällaisessa vapaassa mutta osallisuuteen sitouttavassa yhteisöllisyydessä ihmiset voivat erilaisuudestaan huolimatta tuntea suurta yhteenkuuluvuutta. Siinä voivat toteutua Fredrik Modéuksen tyypittelyn parhaat puolet pysyvästä jumalanpalvelusyhteisöstä, jonka suhde ympäröivään yhteiskuntaan on avoin ja vuorovaikutteinen.

Seurakunnan ja yhteisön väliseen yhteydenpitoon liittyy monia haasteita, ja siksi siihen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Ongelmia saattaa muodostua, jos paikallisseurakunnat tai yhteisöt eivät ole valmiita rakentamaan yhteistyötä, yhteisöjen toimintaan suhtaudutaan joustamattomasti tai uuden yhteisön työtä rajoitetaan liikaa. Vaikeuksia aiheutuu myös siitä, jos yhteistyö on liian paljon kirkkoherran tai yksittäisen työntekijän varassa, jolloin henkilön vaihtuminen voi vaarantaa yhteistyön jatkumisen. Paikallisseurakunnan kannalta arveluttavaa voi olla yhteisön yhdistysseurakuntaa muistuttava toimintamalli tai piirteet seurakunnasta seurakunnan sisällä. Jos yhteisö muodostuu suljetuksi, kaitsenta ei toteudu. Vaarana on vastakkainasettelu kirkon kanssa.

Edellä on käynyt ilmi, että seurakunnissa voi aiheutua jännitteitä yhteisöjen kanssa myös erilaisten virkakäsitysten vuoksi. Ongelmaan on esitetty tässä selvityksessä yksi toimiva malli Porin Teljän seurakunnan ja Sley'n yhteistyön tapauskuvauksessa. Muitakin malleja on käytössä ja niitä voidaan paikallisesti kehittää yhteisten keskustelujen kautta luterilaisen tunnustuksen pohjalta.

Tilan antaminen erilaisille virkakäsityksille on monien kirkkomme pappien mielestä mahdollista. Valmiutta tilan antamiseen on sekä naisilla että miehillä. Vapaaehtoista tilan antamista ei koeta väistämiseksi eikä syrjinnäksi, vaan toisen kunnioittamiseksi huolimatta siitä, että näkemykset eroavat. Mahdollisuus tilan antamiseen syntyy, jos löydetään yhteinen ymmärrys Kristuksen kirkon ykseyden vaalimisesta.

Herätysliikkeillä ja järjestöillä on suuri merkitys kirkolle. Jos herätysliikkeitä tai muita yhteisöjä ei saada integroitua seurakuntien elämään, ne saattavat siirtyä kirkon ulkopuolelle. Silloin näihin yhteisöihin sisältyvät mahdollisuudet jäävät käyttämättä, ja kirkon missionaarinen tehtävä saattaa vaikeutua. Avoimet ja kutsuvat yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat merkityksellisiä kirkon tulevaisuuden kannalta.

Jumalanpalvelusyhteisöjen näkökulmasta on tarvetta mahdollistaa entistä monimuotoisempi jumalanpalveluselämä kirkossamme. Piispa Seppo Häkkisen piispainkokoukselle tekemässä aloitteessa jumalanpalvelusyhteisöjen merkityksen selvittämiseksi viitattiin useisiin aloitteisiin henkilöseurakuntien mahdollistamiseksi. Viimeisin on tehty marraskuussa 2014. Kirkkohallituksen selvityksessä 2011 katsottiin, että henkilöseurakuntamalliin liittyy seurakuntahallinnon näkökulmasta laajoja parokiaaliperiaatteesta johtuvia asiakokonaisuuksia, joihin tulisi ottaa kantaa. Kirkon tulevaisuuskomitea toteaa tuoreessa mietinnössään, että ”henkilöseurakuntien perustamisen mahdollisuudet sekä seurakuntayhtymien että itsenäisten seurakuntien sisällä tulee selvittää. Samoin on harkittava kokeilujen käynnistämistä yhdessä tai useammassa laajassa seurakuntayhtymässä, joka sijaitsee yhden kaupungin sisällä” (Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö, Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta.; Nro 47, Helsinki: Kirkkohallitus 2016). Kannanotto sisältää henkilöseurakuntien perustamisen, talouden, hallinnon järjestämisen ja jäsenyyden periaatteita.

Työryhmän mielestä on hyödyllistä selvittää henkilöseurakuntien mahdollistamista. Parempana ja hallinnollisesti keveämpänä vaihtoehtona työryhmä kuitenkin pitää sitä, että jumalanpalvelusyhteisöt toimivat paikallisten seurakuntien yhteydessä.

4. Teologiset kysymykset

4.1. Seurakunta jumalanpalvelusyhteisönä

Seurakunta on olemukseltaan jumalanpalvelusyhteisö, jonka elämän keskus on messu. Messu on kaikille avoin Jumalan pelastavan läsnäolon juhla. Tämä perustuu siihen, että kirkko on Kristuksen ruumis, jonka jäseniksi tullaan kasteessa. Kastettu elää uutta elämää Kristuksessa Pyhän Hengen johdattamana. Ehtoollisen leivässä ja viinissä tullaan osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä. Näin Jumala yhdistää sanalla ja sakramenteilla seurakunnan jäsenet toisiinsa, saman perheen jäseniksi ja Kristuksen eläväksi yhteisöksi. Kohtaamisen kirkko strategiassa kirkon yhteisöllinen ja rakkaudellinen luonne on ilmaistu seuraavasti: ”Kirkko on Jumalan sanalla ja sakramenteilla

kokoama yhteisö. Kristillinen sanoma ja sakramentit välittävät ihmiselle Jumalan armon ja rakkauden. Jumala yhdistää ihmiset itseensä ja toisiinsa yli inhimillisten rajojen.” (Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 7, Kirkkohallitus 2014)

Kristillinen jumalanpalvelus pohjautuu Vanhassa testamentissa kuvattuihin Jumalan valitun kansan kokoontumisiin, joissa kuultiin Jumalan sanaa (2. Moos. 19–24; Neh. 8). Uudessa testamentissa esiintyvä kreikan kielen sana ekklesia käännetään yleensä ”seurakunta”, mutta sillä tarkoitetaan myös kirkkoa. Sanan juuri sisältää ajatuksen yhteisöllisyydestä, se kuvaa ”ulos/yhteen kutsumista”(lat. convocatio, congregatio).

Ekklesia sai alkunsa ensimmäisenä helluntaina, kun Pyhä Henki laskeutui uskovien päälle ja he alkoivat eri kielillä todistaa Jumalan suurista teoista (Apt. 2). Näin syntyneen yhteisön elämään kuuluivat saarna, kaste, uskovien yhteys (koinonia), apostolinen opetus (didakhe), ehtoollinen ja rukous, omaisuuden jakaminen, ihmeet ja tunnusteot sekä jumalanpalvelus temppelissä (Apt. 2:41–46).

Paavalin kirjeissä ekklesia on arkisten kysymysten keskellä elävä hengellinen yhteisö. Seurakunta on ”Kristuksen ruumis” (Room.12), ”Jumalan perhe” ja ”Herran pyhä temppeli” (Ef. 2:19, 2:21). Alkuseurakunnan elämä on toiminnallista jumalanpalvelukseen kokoontumista ja olemuksellista ihmisten keskinäistä yhteyttä ja yhteisöllisyyttä. Se on osa pelastustodellisuutta ja sellaisena se edustaa Kristusta ja Pyhää Henkeä maailmassa.

Tosi kirkko on Lutherin mukaan yhtä aikaa sekä näkymätön (Hepr. 11:1) että näkyvä. Se on armosta elävä kärsimyksen ja rakkauden yhteisö. Teoksessaan Von den Konziliis und Kirchen (1539) Luther osoittaa seitsemän merkkiä, joista kirkko voidaan tunnistaa (WA 50, 509-653). Nämä ovat Jumalan sana, kasteen sakramentti, alttarin sakramentti, rippi, kirkon erityinen virka, julkinen jumalanpalveluselämä ja ristin kantaminen. Keskeistä näiden merkkien kohdalla on huomata, että niiden kautta Kristus rakentaa kirkkonsa. Siksi ne ovat kirkon tuntomerkkejä.

Luterilaisen perinteen mukainen määritelmä kirkosta on esitetty Augsburgin tunnustuksen artiklassa VII. Siinä korostetaan puhtaan evankeliumin julistamista sekä kasteen ja ehtoollisen sakramentin oikeaa ja yksimielistä toimittamista. Ihmisten säätämien jumalanpalvelusten käytäntöjen ei ole välttämätöntä olla kaikkialla samanlaisia. Seurakuntia on monia ja ne saavat olla keskenään erilaisia. Selvää on, että jumalanpalvelusyhteisöjen tulisi integroitua osaksi ehtoollisen viettoon kokoontuvaa

seurakuntaa. Tällöin ne pysyvät kirkon yhteydessä ja ovat kirkkoa uudistavia yhteisöjä sen sijaan, että aiheuttaisivat hajaannusta.

Yhteisöllisyyden korostaminen on tuonut mukanaan kirkkoomme uudenlaista ajattelua kansankirkosta. Esimerkiksi Patrik Hagman hahmottelee kansankirkkoa kansankirkon jälkeen, jonka rakentuminen lähtee jumalanpalveluksesta (Efter folkkyrkan – En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället, Artos & Norma 2013). Hagmanin esittelemä ”avoin kansankirkko” edellyttää seuraavaa:

1. Palkattujen työntekijöiden sijasta kirkon jäsenet ovat jumalanpalvelusta viettävän seurakunnan subjekteja.
2. Kirkon täytyy luopua viranomaisluonteestaan siten, että muodollisten rakenteiden sijasta turvaudutaan enemmän epämuodollisiin rakenteisiin ja käytäntöihin. Tämä ei Hagmanin mukaan tarkoita rakenteista luopumista sinänsä, vaan luopumista sen kaltaisista rakenteista, jotka muistuttavat valtiollisia vallan rakennelmia.
3. Kirkon on elettävä enemmän ihmisten kanssa kuin oltava tiettyjen asioiden asiantuntija.
4. Kirkon täytyy luopua jaosta meihin ja heihin. Kirkko kantaa traditiota. Se on organisaatio, mutta se on myös vieraanvarainen. Tämä uudenlainen näkemys avoimesta kansankirkosta ja Modéuksen analyysi erilaisista jumalanpalvelusyhteisöistä tarjoaa omalta osaltaan teologista pohjaa nykyistä avoimemmalle suhtautumiselle kirkkomme sisälle syntyneisiin jumalanpalvelusyhteisöihin.

Avoimuuteen rohkaisee myös ekumeeninen teologia. Englannin anglikaanisen kirkon uudessa missiologisessa teologiassa kirkon dynaamisen alun ja uusien yhteisöjen syntymisen nähdään liittyvän toisiinsa. Arkipiispa Rowan Williamsin määritelmän mukaan seurakunta on sitä, mitä tapahtuu, kun ihmiset kohtaavat ylösnousseen Jeesuksen ja sitoutuvat syventämään tuota kohtaamista toinen toistensa kanssa tapahtuvissa kohtaamisissa. Silloin erilaisuus sallitaan niin kauan kuin Kristus on kaiken kristillisen elämän keskipisteenä. (Mission-shaped Church, Church House Publishing 2004, vii)

Katolisen kirkon uuden evankelioimisen (new evangelization) teologia korostaa sekin evankelioimista, joka lähtee alttarilta ja tähtää sinne. Johannes Paavali II ja Benedictus XVI korostivat jatkuvasti uskoa henkilökohtaisena kohtaamisena ylösnousseen Herran kanssa. Siihen kuuluu kutsu henkilökohtaiseen uskonsuhteeseen Jeesuksen kanssa sekä suhde seurakuntaan. Samalla on huomattava, että vaikka Katolinen kirkko korostaa virkaa ja hierarkiaa, kirkon sisällä vaikuttavissa

sääntökunnissa ja yhteisöissä (esim. neokatekumenaaliyhteisön liturgia) sykkii hyvin monipuolinen jumalanpalveluselämä. On syytä kysyä, eikö vastaava olisi mahdollista myös luterilaisen kirkon sisällä.

Luterilaisen Maailmanliiton piirissä syntynyt Nairobin raportti (Nairobin raportti jumalanpalveluksesta ja kulttuurista: Nykyajan haasteet ja mahdollisuudet, LML 1996) korostaa puolestaan jumalanpalveluksen suhdetta kulttuureihin. Jumalanpalveluksessa ovat mukana paikallisuus ja globaalisuus. Nairobin julistuksen mukaan tärkeää on kehittää jumalanpalveluselämää tradition ja ympäröivän maailman jännitteessä. Tämäkin käsitys kannustaa avoimuuteen kirkossamme syntyneitä jumalanpalvelusyhteisöjä kohtaan.

4.2 Luterilainen käsitys virasta

Luterilainen ymmärrys virasta pohjautuu kasteessa saatuun yhteyteen Kristuksen ja hänen kirkkonsa kanssa. Kristityt tulevat kasteessa osallisiksi yhteisestä pappeudesta. Uudessa testamentissa kirkkoa kutsutaan ”pyhäksi papistoksi”, joka on ”valittu suku, kuninkaallinen papisto, pyhä heimo, Jumalan oma kansa” (1. Piet. 2:5,9). Kristityt osallistuvat kirkon todistukseen yhdessä erityisesti kutsutun ja ordinoitun papiston kanssa. Kirkkomme näkemyksen mukaan kaikilla jäsenillä on yhteinen lähetystehtävä (missio), mutta eri palvelutehtäviä.

Jumala on asettanut kirkkoonsa pappisviran, jonka tehtävänä on julistaa Jumalan sanaa puhtaasti ja hoitaa sakramenteja oikein. Ilman asianmukaista kutsumista kukaan ei saa hoitaa näitä tehtäviä. Kirkon virkaan kutsuminen tapahtuu ordinaatiossa. Kirkon erityinen virka on olemassa pelastavan uskon saamiseksi, jonka Pyhä Henki synnyttää sanan julistuksen ja sakramenttien kautta. Virka on alkuperältään apostolinen ja pysyy aina kirkossa.

Pappisvirka on elinikäinen kutsumus ja velvoite. Pappisvihkimyksessä ordinoitava pyhitetään pysyvällä tavalla kirkon palvelukseen. Ordinaatio ei kuitenkaan anna virkaa hoitaville muista uskovista eroavaa sakramentaalista arvoasemaa. Sakramenteja toimittavilta papilta edellytetään sama, mikä kuuluu kaikkien muidenkin kristittyjen kilvoitukseen ja hengellisten tehtävien hoitamiseen yhteisen pappeuden perusteella. He palvelevat ”yhteistä omaisuutta” ja käyttävät yhteistä valtaa muita palvellen. Sakramentit eivät menetä siksi tehoaan jakajasta riippuen.

Luterilaisen pappeuden erityispiirteinä on, että koko Jumalan kansa täyttää Kristukselta saatua papillista kutsumustaan. Kirkon erityinen virka ja kristittyjen yhteinen pappeus kuuluvat yhteen niin kuin saman ruumiin eri osien tehtävät. Tämän pohjalta on luonnollista, että seurakuntalaiset toimivat jumalanpalvelusten palvelutehtävissä, Pyhä Henki toimii heidän kauttaan ja he saavat tuoda täysivaltaisesti Jumalalta saamansa lahjat koko seurakunnan käyttöön. Jumalanpalveluselämän uudistamiselle yhteisölliseksi, mukaansa kutsuvaksi, osallistavaksi ja lämminhenkiseksi löytyy teologisia perusteita tästä luterilaisesta opetuksesta. Kaikki voivat osallistua niin jumalanpalveluksen suunnitteluun kuin sen moniin tehtäviin.

Kirkon jakautuminen toisistaan erillisiksi ryhmiksi murtaa kirkkoa yhteisönä. Piispanvirka edustaa kirkon ykseyttä ja apostolisuutta. Piispa johtaa hiippakuntaansa ja ordinoi uusia pappeja. Luterilaisen käsityksen mukaan hänen tulee keskittyä Jumalan sanan opettamiseen, sakramenttien hoitamiseen, syntien päästämiseen ja evankeliumin vastaisten oppien torjumiseen (Augsburgin tunnustus XXVIII). Hänellä on vastuu oppia ja elämää koskevasta tuomiovallasta (iurisdictio) sekä opetusvirasta (magisterium). Teologisesti ja käytännöllisesti katsottuna on välttämätöntä, että kaikilla jumalanpalvelusyhteisöillä on toimiva yhteys piispaan ja tuomiokapituliin. Piispallisessa kaitsennassa toteutuva jumalanpalvelusyhteisöjen toiminta vahvistaa kirkon yhteyttä.

Kirkon päätösten mukaisesti messuissa naisten ja miesten tulee palvella pappeina hyvässä yhteistyössä. Edellä on todettu, että virkanäkemykset aiheuttavat silti jännitteitä. Piispainkokous on ottanut aikaisemmin kantaa erilaisiin virkanäkemyksiin. Aiheesta valmistui mietintö *Työn johtaminen, työyhteisöjen kehittäminen ja työturvallisuus* 31.1.2006. Mietinnön pohjalta piispainkokous antoi työyhteisön ongelmia koskevan selonteon seurakunnille, tuomiokapituleille ja muille asianosaisille. Siinä korostetaan pyrkimystä hoitaa erilaisista virkanäkemyksistä aiheutuvat ongelmat ensisijaisesti avoimen ja toisia kunnioittavan keskustelun sekä piispallisen kaitsennan avulla.

4.3 Jumalanpalvelusta koskevista säädöksistä ja ohjeista

Messua tai jumalanpalveluksen viettämistä koskevia säädöksiä ja ohjeita on annettu kirkkolaisissa, kirkkojärjestyksessä ja kirkkokäsikirjassa. Muita normatiivisia opillisia lähteitä ovat Raamattu, uskontunnustukset ja evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Velvoittavia ovat myös

Jumalanpalveluksen opas ja kirkolliset käytännöt, johon kuuluvat jumalanpalvelusten liturgiset tekstit, rukoukset ja esimerkiksi virsikirjaan sisältyvä musiikki.

Jumalanpalveluksen toimittaminen kirkkolaisissa ja kirkkojärjestyksessä

Kirkkolain 4 luvun 1 §:ssä säädetään siitä yleisestä periaatteesta, että toteuttaakseen kirkon tehtävää seurakunta huolehtii jumalanpalvelusten pitämisestä, kasteen ja ehtoollisen toimittamisesta niin kuin kaikista muistakin kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistään. Saman luvun toisessa pykälässä todetaan, että jumalanpalveluksista, sakramenteista ja kirkollisista toimituksista määrätään kirkkojärjestyksessä ja kirkkokäsikirjassa (KL 4:2). Kirkkojärjestyksessä annetut säädökset ovat melko yleisluonteisia ja periaatteellisia. Kirkkojärjestyksen toisen luvun ensimmäinen pykälä toteaa kaksi perustavanlaatuista asiaa: jumalanpalvelusten tulee olla avoimia kaikille ja ne tulee toimittaa kirkkokäsikirjan mukaan. Pääjumalanpalveluksen alkamisajasta säädetään saman luvun toisessa pykälässä.

Tilojen käytön kannalta keskeinen on kirkkojärjestyksen 14 luvun 2 §. Sen mukaan uusi kirkko on vihittävä Jumalalle pyhitetyksi huoneeksi. Kun kirkko on vihitty, sitä saa käyttää vain sen pyhyyteen soveltuviin tarkoituksiin. Kirkon käyttämisestä päättävät kirkkoherra ja kirkkoneuvosto tai seurakuntaneuvosto yhdessä. Kirkkoherra valvoo kirkon käyttöä. Jos kirkkoherra ja kirkkoneuvosto/seurakuntaneuvosto ovat eri mieltä kirkon käytöstä, asia on saatettava tuomiokapitulin ratkaistavaksi (KJ 9:7). Seurakunnalla voi olla jumalanpalvelusten pitämistä, muuta hartauselämää ja kirkollisia toimituksia varten kappeleita (KJ 14:3). Kappelista on soveltuvin kohdin voimassa, mitä 2 §:n 1 momentissa säädetään kirkosta. Kirkkojärjestyksen säädös kirkkotilan käytöstä on keskeinen rajoittava tekijä seurakuntien ja eri yhteisöjen välisessä yhteistyössä. Jos esimerkiksi herätysliikkeen jumalanpalvelusyhteisöllä on oma kirkko, ei seurakunnalla ole päätösvaltaa sen käytöstä. Kirkkoherralla on silti valvontavastuu seurakunnan alueella tapahtuvassa jumalanpalveluselämässä myös kyseisen kirkon osalta.

Kirkkojärjestyksen 2 luvun 9 § säättää, että Herran pyhää ehtoollista vietetään jumalanpalveluksessa. Ehtoollista saadaan viettää kirkossa, seurakunnan siunauskappelissa ja kappelissa tai muussa paikassa, jonka tuomiokapituli on kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston esityksestä tähän tarkoitukseen hyväksynyt. Herätysliikkeillä ja järjestöillä voi olla omia tiloja, jotka eivät ole kirkkoja, mutta ovat silti jokaviikkoisessa messukäytössä. Ehtoollisenviettoluvan näihin tiloihin on useimmiten hyväksynyt tuomiokapituli kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston esityksestä (KJ 2:9, 2 mom.).

Lupa voi olla pysyvä tai määräaikainen, jolloin se uusitaan tietyin väliajoin. Määräaika luvalla on yleensä vuosi tai kaksi vuotta. Tämä varmistaa sen, että herätysliikkeen tai järjestön ehtoollisenvietto on järjestyksen puolesta paikallisen seurakunnan ja kirkkoherran valvonnassa. Ehtoollista saadaan tilapäisesti viettää kirkkoherran valvonnassa myös muualla kuin kirkossa tai 2 momentin mukaisesti hyväksytyssä paikassa (KJ 2:9, 3 mom.).

Jumalanpalveluksen toimittamisesta säädetään kirkkojärjestyksen 2 luvun 6 §:ssä. Sen mukaan jumalanpalvelus on toimitettava niiden, jotka ovat seurakunnan pappisvirassa. Kirkkoherran suostumuksella tai lääninrovastin määräyksestä jumalanpalveluksen voi toimittaa myös muu pappi. (KJ 2:6). Piispainkokous on antanut syyskuussa 2002 ja helmikuussa 2012 päätökset, jotka koskevat toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön papin edellytyksistä suorittaa kirkollisia toimituksia (KS 86 ja KS 111). Kirkkoherran luvalla ehtoollista voi jakaa myös evankelis-luterilaisen kirkon konfirmoitu, kristillisestä vakaumuksesta tunnettu jäsen. (KJ 2:12)

Papin erityisenä tehtävänä on kirkkojärjestyksen 5 luvun 1 §:n mukaan, paitsi julkisen jumalanpalveluksen toimittaminen ja pyhien sakramenttien jakaminen, muiden kirkollisten toimitusten hoitaminen sekä yksityinen sielunhoito ja rippi. Kirkkojärjestyksessä säädetään erikseen papiksi vihittävältä vaadittavista edellytyksistä (KJ 5:2) ja ordinaatiosta (KJ 5:5) sekä vihittävän lupauksesta pysyä evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa, kirkon lain ja järjestyksen noudattamisessa sekä muissa lupauksen kohdissa (KJ 5:6).

Kirkkojärjestyksen ensimmäisessä luvussa säädetään kirkon jäsenen osallistumisesta jumalanpalvelukseen, armonvälineiden käyttämisestä ja seurakunnan tehtävän edistämisestä, mikä antaa omalta osaltaan edellytyksen osallistua ja kantaa vastuuta seurakunnan eri tehtävistä (KJ 1:5). Saarnasta kirkkojärjestys säättää, että se on pidettävä kirkkokäsikirjan määräämistä teksteistä ja sen on oltava kirkon tunnustuksen mukainen. Saarna ei myöskään saa sisältää sopimatonta viittausta henkilöön tai kiihotusta. (KJ 2:4)

Piispat ja vanhalla virkakannalla olevat herätysliikejärjestöjen edustajat julkaisivat kirkkolain ja kirkkojärjestyksen pohjalta 4.3.2009 tahtonsa yhteistyöhön. Tässä selvityksessä jo aiemmin tarkastellussa tahdonilmaisussa on lausuttu yhteinen käsitys siitä, miten herätysliikejärjestöt voivat entistä paremmin tukea paikallisseurakuntien työtä ihmisten sitouttamiseksi evankeliumiin ja kirkkoon. Yhteistyön tarkoituksena on muun muassa edistää herätysliikkeiden ja niiden edustamien

yhteisöjen liittymistä entistä selvemmin osaksi kirkon ja seurakuntien toimintaa. Yhteistyössään seurakuntien kanssa herätysliikkeet toimivat kirkkomme virkaratkaisun ja seurakunnan käytäntöjen mukaisesti.

Kirkkokäsikirja ja Jumalanpalveluksen opas

Kirkkolaki ja kirkkojärjestys viittaavat kirkkokäsikirjaan auktoriteettina, jonka mukaan jumalanpalvelukset ja rukoushetket tulee viettää. Kirkkokäsikirjan osana Jumalanpalvelusten kirja sisältää keskeiset seurakunnan tarvitsemat jumalanpalveluskaavat, joiden rakenteissa ja toteutustavoissa on väljyyttä ja joustavuutta. Jumalanpalvelusten toimittamiseen liittyviä ohjeita annetaan toisaalta jumalanpalvelusten kirjan johdannossa, toisaalta jokaisen kaavan yhteydessä ns. rubriikeissa. Toisaalta siis annetaan kaavat (ordo) ja toisaalta kehoitetaan käyttämään hyväksi kaavojen tarjoamaa varsin suurta joustavuutta ja väljyyttä. Käsikirjan monien mahdollisuuksien tunnistaminen ja käyttöönotto edellyttääkin papilta perehtymistä ja rohkeutta. Seurakunnat ovat lisäksi tehneet omia kuorisääntöjään, joihin on kirjattu paikallinen tapa toteuttaa kirkon yhteistä liturgista perintöä käsikirjan mukaisesti.

Kirkkokäsikirjan rinnalla ohjeita seurakunnille antaa piispainkokouksen hyväksymä Jumalanpalveluksen opas, *Palvelkaa Herraa iloiten* (Suomen ev.lut. kirkkohallituksen julkaisuja 2009:9). Siinä viitataan kirkoksi vihityn tilan käytön yhteydessä kirkkojärjestykseen (KJ 14:2,1). Opas tarjoaa täsmällisten ohjeiden sijaan vaihtoehtoja. Opas on ehdoton oikeastaan vain muutamassa asiassa: messu on seurakunnan jumalanpalveluselämän keskus, liturgi johtaa messun valmistelua ja jumalanpalvelukset toimitetaan kirkkokäsikirjan mukaisesti. Nämä kaikki asiat mainitaan jo kirkkolaissa, kirkkojärjestyksessä tai kirkkokäsikirjassa. Ehtoollisrukouksesta opas toteaa selväsanaisesti: ”Ehtoollisrukousta ei jätetä pois eikä muokata” (s. 25). Sekä Jumalanpalveluksen oppaassa että kirkkokäsikirja yhteisöllisyys ja seurakunnan aktiivinen rooli näkyvät vahvasti.

Kaiken kaikkiaan jumalanpalvelusta käsittelevät säädökset ja ohjeet ovat toisaalta hyvin yksityiskohtaisia, toisaalta antavat paljon tilaa ottaa huomioon sekä rakenteissa että toteutuksessa jumalanpalveluksen toteuttamisen konteksti. Jumalanpalveluksen yhteisöllisyydelle ei säädöksissä näytetä laitettavan rajoja, vaan pikemminkin annetaan vapautta kokeilulle ja avoimelle vuorovaikutukselle.

5. Suositus seurakunnille jumalanpalvelusyhteisöjen tukemiseksi

Kirkkoomme on muodostunut perinteisten herätysliikkeiden ja järjestöjen rinnalle uusia jumalanpalvelusyhteisöjä vahvistuneen yhteisöllisyyden ja kasvaneen maahanmuuton seurauksena. Jumalanpalveluselämän kehittäminen näkyy jumalanpalvelusten musiikin, vieraskielisyyden ja jumalanpalveluskäytäntöjen monimuotoisuutena. Tämä on myönteinen kehityssuunta kirkossamme. Seurakunnat voivat rohkeasti edelleen kehittää yhteistyötä eri yhteisöjen kanssa, koska yhteistyö rakentaa seurakunnan hengellistä elämää ja tukee kirkon perustehtävän toteuttamista. Seurakuntien ja niiden yhteydessä toimivien jumalanpalvelusyhteisöjen tehtävä on viedä eteenpäin kristillistä sanomaa ja toteuttaa lähimmäisenrakkautta ympäröivässä maailmassa.

Työryhmä esittää, että piispainkokous antaa kirkkolain 21 luvun 2 §:n 5 kohdan b alakohdan nojalla seurakunnille, jumalanpalvelusyhteisöille ja tuomiokapituleille seuraavan suosituksen, joka koskee jumalanpalvelusyhteisöjen kehittämistä ja seurakuntien yhteistyötä niiden kanssa.

- **Kehittäkää innokkaasti jumalanpalvelusta**

Seurakuntien tulee kehittää jumalanpalvelusta yhteisölliseksi, mukaan kutsuvaksi, osallistavaksi, kieleltään eläväksi ja vieraanvaraiseksi. Tähän meitä rohkaisevat kokemukset jumalanpalveluselämän kehittamisestä ja havainnot jumalanpalvelusyhteisöjen toiminnasta.

- **Tehkää luottamuksellista yhteistyötä**

Seurakuntien tulee pyrkiä aktiivisesti yhteistyöhön alueellaan toimivien jumalanpalvelusyhteisöjen kanssa. Tämä edellyttää, että seurakunta käy kirkkoherran johdolla avointa vuoropuhelua ja rakentaa luottamusta seurakunnan ja erilaisten jumalanpalvelusyhteisöjen välille. Työyhteisöllä ja luottamushenkilöillä tulee olla tilaisuus osallistua näkemysten vaihtamiseen. Yhteistyön perustana on molemminpuolinen kunnioitus ja totuudenmukainen keskustelu niistä tarpeista, joita jumalanpalvelusyhteistyöhön sisältyy. Jumalanpalvelusyhteisöt vastaavat omalta osaltaan yhteistyön rakentamisesta. Tämä velvoite kuuluu myös niille yhteisöille, jotka kokoontuvat omissa kirkkotiloissaan.

- **Kantakaa rohkeasti vastuu**

Seurakunnalla on vastuu jumalanpalveluselämästä silloinkin, kun se toteuttaa sitä yhdessä jumalanpalvelusyhteisön kanssa. (KL 4:1). Jumalanpalvelukset tulee toimittaa kirkon tunnustuksen ja järjestyksen mukaisesti. Käsikirja tarjoaa tähän monia mahdollisuuksia. Nämä mahdollisuudet tulee tunnistaa ja ottaa rohkeasti käyttöön. Piispallisen kaitsennan tehtävä on tukea ja rohkaista seurakunnan ja jumalanpalvelusyhteisön välistä yhteistyötä.

- **Laatkaa selkeä yhteistyösopimus**

Seurakunta ja jumalanpalvelusyhteisö laativat yksityiskohtaisen kirjallisen sopimuksen jumalanpalvelusyhteistyön toteuttamiseksi. Kirkkoherra vastaa siitä, että sopimus valmistellaan yhteistyönä. Piispan ja tuomiokapitulin tehtävänä on tukea ja ohjata kirkkoherraa ja seurakuntaa sekä jumalanpalvelusyhteisöä sopimuksen tekemisessä. Seurakuntaneuvosto tai kirkkoneuvosto hyväksyy sopimuksen. Sopimukseen on syytä sisällyttää ainakin seuraavat seikat: jumalanpalvelusyhteisön jäsentyminen osaksi seurakunnan jumalanpalveluselämää, tilojen käyttö, ehtoollisen vietto, seurakunnan työntekijöiden rooli, taloudelliset kysymykset ja vastuunjako.

- **Antakaa ennakkoluulottomasti tilaa**

Tuomiokapitulien tehtävä on tukea seurakuntia jumalanpalvelusrakenteiden ja -käytäntöjen luomisessa. Yhteistyön rakentamisessa tulee huomata kunkin jumalanpalvelusyhteisön luonne. Konteksti ja paikalliset resurssit tulee ottaa huomioon. Jumalanpalvelusyhteisöjen erilaisille teologisille painotuksille tulee antaa tilaa jumalanpalveluselämässä ja kirkollisessa toiminnassa. Tarkoitus on mahdollistaa jumalanpalvelusyhteisöjen toiminta kirkon sisällä, jolloin ne sitouttavat ihmisiä kirkkoon ja rakentavat sitä. Seurakuntia kannustetaan toivottamaan uudet jumalanpalvelusyhteisöt tervetulleiksi.